

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Андрій Олександрович - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький,

<https://orcid.org/0000-0002-9315-9381>

УДОД Андрій Миколайович - кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький

<https://orcid.org/0000-0001-8029-4878>

БИЧІН Сергій Олександрович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України ДонДУВС, Кропивницький

<https://orcid.org/0000-0002-2895-1217>

УДК 343.8

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.51>

Впровадження наглядової пробації є історично обумовленим явищем, яке пов'язане з євроінтеграційними процесами в країні, гуманізацією системи кримінальної юстиції, а сама наглядова пробація є системою контролю-наглядових та соціально-виховних заходів, яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної, асертивної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених на них судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання. Пробаційний нагляд полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вищою інстанцією суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Таким чином, пробаційний нагляд поєднує у собі наглядові та соціально-виховні заходи, проте законодавець, визначаючи коло повноважень уповноваженого органу з питань пробації, на якого покладено функції виконання цього виду покарання, детально регламентує лише наглядові функції, розкриваючи соціально-виховні тільки у підзаконних нормативно-правових актах.

Не зважаючи на дискусійність віднесення його до покарань та певні недоліки, запровадження цього виду покарання має позитивне значення для системи кримінальних покарань. Характеризуючи процедуру виконання цього виду покарання слід відзначити, що в кримінально-виконавчому законодавстві переважує регламентація наглядових повноважень органу пробації і недостатньо уваги приділяється соціально-виховному впливу. Окремі аспекти виконання пробаційного нагляду більш детально врегульовані підзаконними нормативно-правовими актами. У КВК України відсутнє закріплення повноваження органу пробації викликати засудженого до пробаційного нагляду, яке б відповідало його обов'язку прибути за викликом, закріпленому у статті 49-1 КВК України.

Ключові слова: пробаційний нагляд, наглядова пробація, кримінально-виконавче право, виконання покарання, нагляд, соціально-виховні заходи.

Постановка проблеми

Однією з форм кримінальної відповідальності, яка є найбільш поширеною у правозастосовчій практиці, є покарання. Воно є реакцією держави на вчинення особою кри-

мінального правопорушення, полягає у певних обмеженнях прав і свобод засудженого і повинно переслідувати певні цілі: кару, виправлення засуджених та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Для досягнення зазначених цілей законодавець надає певний арсенал видів покарань, який прийнято називати системою покарань. З набранням чинності Закону України від 23 серпня 2023 року № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» ця система поповнилася новим видом покарання – пробаційним наглядом. У науковій літературі його поява була сприйнята неоднозначно – з одного боку науковці відзначають його позитивне значення, оскільки він не передбачає ізоляції засудженого від суспільства, є економічно вигіднішою альтернативою ув'язненню та дозволяє поєднати різні напрямки виховного впливу. З іншого боку, відзначають його недостатньо доведену ефективність та певні проблеми співвідношення норм, що регламентують цей вид покарання з іншими нормами законодавства [1, С. 356; 2, С. 89; 3, С. 420].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти покарання у виді пробаційного нагляду та порядок його відбування розглядалися у роботах Д.О. Балабанової, В.І. Гранкіної, Д.Є. Крикливця, Є.С. Назимка, В.О. Петренка, Ю.А. Пономаренка, Т.І. Пономарьової, Ю.В. Сподарика та інших дослідників. Проте в їх роботах переважає кримінально-правовий аналіз пробаційного нагляду як виду покарання.

Мета статті – порядку та умов покарання у виді наглядової пробації.

Виклад основного матеріалу

Дослідники відзначають, що впровадження наглядової пробації є історично обумовленим явищем, яке пов'язане з євроінтеграційними процесами в країні, гуманізацією системи кримінальної юстиції, а сама наглядова пробація є системою контрольно-наглядових

та соціально-виховних заходів, яка включає в себе елементи супроводу та спостереження за додержанням суб'єктами пробації правил соціально-прийнятної, асертивної поведінки; виконанням обов'язків визначених, встановлених та покладених на них судом; проведенням виключно необхідного втручання в життя особистості, що індивідуалізує механізми і способи реалізації кримінального покарання [4, С. 100-101]. Таке визначення відповідає законодавчому визначенню, наведеному у статті 59-1 КК України, відповідно до якої пробаційний нагляд полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства.

Порядок відбування пробаційного нагляду визначений у главі 11-1 КВК України та положеннях Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (далі – Порядок), затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272/5 [5]. Правовий статус персоналу органу пробації розкривається у Законі України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 року № 160-VIII [6].

Суб'єктом виконання покарання є уповноважений орган з питань пробації за місцем проживання засудженого. Згідно з наказом Міністерства юстиції України від 18 серпня 2017 року № 2649/5 «Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації» уповноважений орган з питань пробації є органом виконання покарань, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та пробації щодо повнолітніх суб'єктів пробації, а також певних видів адміністративних стягнень щодо повнолітніх осіб, і підпорядковується безпосередньо відокремленому підрозділу Державної установи «Центр пробації» [7]. Діяльність цієї установи спрямовується та координується заступником Міністра юстиції України відповідно до розподілу обов'язків.

Як свідчить визначення покарання у виді пробаційного нагляду, останній включає в

себе застосування наглядових та соціально-виховних заходів, проте серед повноважень органу з питань пробації, наведених у частині 3 статті 49-1 КВК України, немає жодного, яке можна було б віднести до соціально-виховних заходів. Натомість детально регламентовані повноваження з проведення наглядових заходів. Так, уповноважений орган пробації:

- 1) веде облік засуджених до покарання у виді пробаційного нагляду;
- 2) роз'яснює засудженим порядок відбування покарання;
- 3) здійснює контроль за додержанням засудженими порядку відбування покарання;
- 4) визначає порядок та періодичність явки засудженого на реєстрацію;
- 5) здійснює контроль за виконанням засудженим обов'язків, покладених на нього судом, звертається до суду з поданням про зміну покладених обов'язків за результатами оцінки ризику вчинення засудженим повторного кримінального правопорушення;
- 6) за заявою засудженого, на якого покладено обов'язок використовувати електронний засіб контролю та нагляду і проживати за вказаною в рішенні суду адресою, звертається до суду з поданням про зміну визначеної в рішенні суду адреси місця відбування покарання;
- 7) вживає заходів з припинення порушень виконання судового рішення;
- 8) вживає першочергових заходів з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме;
- 9) звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме;
- 10) звертається до правоохоронних органів з поданням про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від відбування покарання.

Наведений «перекосяк» на нашу думку пов'язаний з необхідністю чіткої регламентації наглядових повноважень, реалізація яких є обов'язком державного органу, з метою запобігання зловживанню своїми повноваженнями відповідними посадовими особами. Натомість реалізація соціально-виховних заходів відноситься до дискреційних повноважень уповноваженого органу пробації, тому не потребує настільки де-

тальної регламентації в законі. Проте відсутність у законі повноважень, пов'язаних із соціально-виховною роботою ставить під сумнів обов'язковість проведення соціально-виховних заходів, що суперечить визначенню пробаційного нагляду як виду покарання.

Можна погодитися з Н.Г. Перепічкою, яка зазначає, що нагляд полягає в реалізації органом пробації заходів за місцем проживання, роботи й навчання засуджених з метою дотримання обов'язків, визначених законом і покладених на них судом. Основною ж метою соціально-виховної роботи є здійснення цілеспрямованої, узгодженої діяльності органів пробації з метою виправлення осіб, до яких застосовують пробаційний нагляд, запобігання вчиненню ними правопорушень у майбутньому та формування в них правової свідомості [8, С. 97].

Натомість Порядок, крім зазначених вище наглядових функцій, визначає і зміст соціально-виховної роботи уповноваженого органу пробації. Зокрема, до функцій уповноваженого органу з питань пробації відноситься забезпечення:

- складання індивідуального плану роботи із засудженими особами з урахуванням оцінки ризиків;
- аналізу виконання індивідуального плану роботи із засудженими особами;
- аналізу виконання засудженою особою обов'язків, покладених на неї судом та відповідно до закону;
- застосування диференційованого підходу під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги засудженим особам;
- сприяння працевлаштуванню, залученню до навчання, участі у виховних заходах та соціально корисній діяльності засуджених осіб;
- сприяння у вирішенні соціальних проблем неповнолітнього, у тому числі конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема, шляхом повідомлення відповідних органів для організації проведення оцінювання потреб дитини / сім'ї у соціальних послугах, а також інформування, служби у справах дітей, правоохоронних органів щодо батьків, законних представників, які не займаються вихован-

ням дітей чи вчиняють стосовно них домашнє насильство;

- сприяння у залученні неповнолітніх засуджених осіб до навчання та здобутті ними повної загальної середньої освіти;

- ініціювання перед відповідними органами питання щодо направлення неповнолітнього до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги [5].

Обов'язки засудженого до пробаційного нагляду передбачені у частині 4 статті 49-1 КВК України. Їх всього два: виконувати визначені законом та покладені судом обов'язки та з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації. При цьому, системне тлумачення дозволяє зробити висновок, що обов'язок з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації не стосується обов'язку явки засудженого на реєстрацію, інакше він охоплювався б першим обов'язком, оскільки таке зобов'язання прямо передбачено у тексті статті 59-1 КК України як обов'язкова умова. Проте цьому обов'язку не кореспондує відповідне повноваження органу з питань пробації. Вочевидь існує необхідність визначення права уповноваженого органу з питань пробації викликати засудженого до пробаційного нагляду з конкретизацією кола підстав для такого виклику з метою запобігання зловживанню таким правом. Порядок передбачає можливість виклику для роз'яснення порядку і умов відбування покарання, проте навряд чи цим одним випадком обмежується коло питань, з приводу яких може бути викликана засуджена особа. Крім цього, це повноваження закріплено не в законі, а в підзаконному нормативно-правовому акті.

Коло таких обов'язків, що покладаються на засудженого до пробаційного нагляду, визначено у статті 59-1 КК України. Ми підтримуємо позицію Ю.А. Пономаренка, який зазначає, що Загалом, правообмеження пробаційного нагляду полягають у тому, що на особу, засуджено до пробаційного нагляду, покладаються чи можуть бути покладені обов'язки, які стосуються:

1) обмеження її свободи пересування (пункт 3 частини 2, пункти 1 і 2 частини 3 статті 59-1 КК України);

2) контролю за її місцем перебуванні і поведінкою (пункти 1 і 2 частини 2, пункт 1 частини 3 статті 59-1 КК України);

3) обмеження на вчинення соціально неприйнятних актів (пункт 2 частини 3 статті 59-1 КК України);

4) зобов'язання вчинення актів, корисних для суспільства і самої особи (пункти 2, 3, 4 і 5 частини 3 статті 59-1 КК України).

При цьому, обмеження свободи пересування належить як до обов'язкових правообмежень, так і до тих з факультативних, які розміщені законодавцем у перших пунктах частини 3 статті 59-1 КК України. Тісно пов'язаними з цими обмеженнями і похідними від них є обов'язки, які стосуються контролю за місцем перебування і поведінкою засудженого, два з яких також є обов'язковими, а третій – хоч і факультативним, але також настільки значимим, що законодавець не тільки вмістив його у пункті 1 частини 3 статті 59-1 КК України, а ще й визначив особливості його застосування в окремому (останньому) абзаці цієї частини. Обов'язки щодо обмеження вчинення соціально неприйнятних актів та зобов'язання вчинення суспільно чи особисто корисних актів є виключно факультативними і спрямовуються на формування позитивних змін у поведінці засудженої особи [9, С. 171-172].

Законодавець подбав і про визначення поважних причин неявки засудженого за викликом уповноваженого органу з питань пробації. До них відносяться: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють засудженого можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені (частина 5 статті 49-1 КВК України). На наш погляд, в умовах збройної агресії проти України до таких умов можуть бути віднесені загроза обстрілу, повітряна тривога тощо.

Порядок застосування електронних засобів контролю та нагляду за поведінкою осіб, на яких покладено цей обов'язок, затверджено наказом Міністерства юстиції України від 18 березня 2024 року № 709/5, відповідно до якого застосування електронного засобу контролю та нагляду полягає в закріпленні на тілі засудженої особи електронного пристрою, який дає змогу визначати її місцезна-

ходження у реальному часі. Моніторинг за місцезнаходженням засудженої особи здійснюється в моніторинговому центрі Державної установи «Центр пробації». На засуджену особу додатково покладаються обов'язки: носити та дбайливо ставитися до електронного пристрою; дотримуватися встановлених меж, в яких дозволено пересуватися; повідомляти про технічні неполадки у роботі електронного пристрою та повернути електронний пристрій уповноваженому органу з питань пробації [10].

Відповідно до положень статті 49-2 КВК України строк покарання у виді пробаційного нагляду обчислюється з дня постановки засудженого на облік уповноваженим органом з питань пробації. Відповідно до Порядку засуджена особа вважається поставленою на облік в уповноваженому органі з питань пробації з дня реєстрації копії судового рішення, винесеного стосовно неї у відповідному журналі обліку. У цей же день на засудженого заводиться особова справа.

У строк покарання у виді пробаційного нагляду зараховується час попереднього ув'язнення або цілодобового домашнього арешту за правилами, передбаченими у статті 72 КК України.

У статті 49-3 КВК України наводиться поняття та наслідки ухилення від відбування покарання у виді пробаційного нагляду, яке тягне за собою кримінальну відповідальність. Ухиленням від відбування покарання у виді пробаційного нагляду визнається систематичне невиконання засудженим покладених на нього судом обов'язків, або вчинення адміністративних правопорушень, зникнення з місця проживання, створення умисних перешкод для функціонування електронного засобу контролю та нагляду. Систематичним вважається невиконання без поважних причин три і більше разів обов'язків, покладених на особу рішенням суду, або вчинення трьох і більше адміністративних правопорушень. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність за статтею 389 КК України за ухилення від відбування покарання у виді пробаційного нагляду настає з 16 років, не дивлячись на те, що цей вид покарання може бути засто-

сований у по відношенню до осіб у віці від 14 до 16 років.

Висновки

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що запровадження пробаційного нагляду є історично обумовленим процесом. Не зважаючи на дискусійність віднесення його до покарань та певні недоліки, запровадження цього виду покарання має позитивне значення для системи кримінальних покарань. Характеризуючи процедуру виконання цього виду покарання слід відзначити, що в кримінально-виконавчому законодавстві превалює регламентація наглядових повноважень органу пробації і недостатньо уваги приділяється соціально-виховному впливу. Окремі аспекти виконання пробаційного нагляду більш детально врегульовані підзаконними нормативно-правовими актами. У КВК України відсутнє закріплення повноваження органу пробації викликати засудженого до пробаційного нагляду, яке б відповідало його обов'язку прибути за викликом, закріпленому у статті 49-1 КВК України.

Література

1. Крикливець Д. Є. Пробаційний нагляд як вид покарання: погляд у майбутнє. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 354–356.
2. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Петренко В. О. Пробаційний нагляд як вид покарання у кримінальному праві України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Вип. 2. С. 83–90.
3. Сподарик Ю. В. Пробаційний нагляд як новий вид основного покарання: переваги та недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 418–420.
4. Гранкіна В. І. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі : дис. ... докт. філософії 081 Право. Кропивницький, 2023. 276 с.
5. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272/5. *Офіційний вісник України*. 2019. № 14. С. 125.

6. Про пробачію : Закон України від 05 лютого 2015 року № 160-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. С. 745.

7. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробачії та Типового положення про сектор ювенальної пробачії : наказ Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 року № 272/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. С. 252.

8. Перепічка Н. Г. Аспекти реалізації пробачійних програм у межах здійснення наглядової пробачії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 95–102.

9. Пономаренко Ю. А. Пробачійний нагляд як вид покарання за кримінальним правом України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 2. С. 166–188.

10. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю та нагляду за поведінкою осіб, на яких покладено цей обов'язок : наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2024 року № 709/5. *Офіційний вісник України*. 2024. № 29. С. 307.

Danilevsky Andriy Oleksandrovych,

Doctor of Philosophy of Law, Associate Professor; Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, tel.: 050-621-24-83, e-mail: danilevsky4@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9315-9381>

Udod Andrii Mykolaiovych,

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor; Head of the Department of Criminal Law and Criminology, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, tel.: +38 050 064 65 55, e-mail: andrej8383@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8029-4878>

Bychin Serhii Oleksandrovych,

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor; Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, tel.: +38 050 106 46 48, e-mail: Bichim83@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2895-1217>

EXECUTION OF A PUNISHMENT IN THE FORM OF PROBATION SUPERVISION

The introduction of supervised probation is a historically conditioned phenomenon,

which is associated with the European integration processes in the country, the humanization of the criminal justice system, and supervised probation itself is a system of control, supervision and socio-educational measures, which includes elements of support and monitoring of compliance by probation subjects with the rules of socially acceptable, assertive behavior; fulfillment of duties defined, established and imposed on them by the court; conducting exclusively necessary intervention in the life of the individual, which individualizes the mechanisms and methods of implementing criminal punishment. Probationary supervision consists in restricting the rights and freedoms of the convicted person, defined by law and established by a court verdict, with the use of supervisory and socio-educational measures without isolation from society. Thus, probation supervision combines supervisory and socio-educational measures, however, the legislator, defining the scope of powers of the authorized body on probation, which is entrusted with the functions of implementing this type of punishment, regulates in detail only supervisory functions, revealing socio-educational functions only in subordinate regulatory legal acts.

Despite the debatability of its classification as punishment and certain shortcomings, the introduction of this type of punishment has a positive significance for the system of criminal punishments. Characterizing the procedure for implementing this type of punishment, it should be noted that in criminal-executive legislation, the regulation of the supervisory powers of the probation body prevails and insufficient attention is paid to socio-educational influence. Certain aspects of the implementation of probation supervision are regulated in more detail by subordinate regulatory legal acts. The Code of Criminal Procedure of Ukraine does not stipulate the authority of the probation agency to summon a convicted person to probation supervision, which would correspond to his obligation to appear upon summons, stipulated in Article 49-1 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine.

Keywords: probation supervision, supervisory probation, criminal enforcement law, execution of sentence, supervision, social and educational measures.